

היום נלמד בעזרת ה':

מכות דף ט

למדנו במשנה חוץ מעל ידי גר תושב וכו': הכל גולין על ידי ישראל וישראל גולין על ידיהם, חוץ מגר תושב.

גר תושב - הוא גוי שקיבל על עצמו שבע מצוות בני נח, ואנו מצווים להחיותו.

אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא: במשנה מבואר שישראל שהרג גר תושב אינו גולה כי הוא פטור, ואילו גר תושב שהרג ישראל אינו גולה כי הוא חייב מיתה. ואם כן מוכח שגר תושב דינו כגוי. וקשה על כך מהסיפא של המשנה 'גר תושב גולה ע"י גר תושב'. ואם היה דינו כגוי מדוע הוא גולה כשהרג גר תושב, הרי לגוי אין כלל דין גלות?

רב כהנא מתרץ: גר תושב אינו כגוי גמור ולכן יש לו דין גלות, אמנם כל זה כשהוא הרג גר תושב, אבל אם הוא הרג יהודי אין לו גלות כי היא לא מספיקה בשביל לכפר עליו. (אמנם יהודי שהרג גר תושב פטור. תוס').

איכא דרמי קראי אהדדי: יש המביאים את תשובתו של רב כהנא על סתירה בין שני פסוקים. מצד אחד כתוב שגם 'לגר תושב' יש גלות לערי מקלט, ומצד שני כתוב "וְהָיוּ לְכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט" משמע דוקא לכם עם ישראל ולא לגר תושב. ועל כך ענה רב כהנא שהפסוק המדבר על גר תושב שגולה, מדבר על גר תושב שהרג גר תושב. ואילו הפסוק האומר שגר תושב אינו גולה, מדבר על גר תושב שהרג ישראל.

ורמינהי לפיכך וכו': בכרייתא כתוב שעל השבע מצות שנצטוו בני נח, הם חייבים מיתה אפילו אם עברו עליהם בשוגג. ולפיכך גר תושב או גוי שהרגו אדם, נהרגין אפילו בשוגג, כי הם לא צריכים התראה. (אבל יהודי אינו נהרג בשוגג כי הוא צריך התראה קודם לעבירה שאז הוא נחשב למזיד). עד כאן הכרייתא.

קתני גר וכו': הברייתא משווה גר תושב לגוי. אם כן כמו שבגוי אין הבדל אם הוא הרג 'בן מינו' כלומר גוי, או 'לא בן מינו' כלומר ישראל, בכל מקרה הוא נהרג. כך גם גר תושב, אפילו שהרג 'בן מינו' כלומר גר תושב הוא נהרג ואינו גולה!

רב חסדא מתרץ: המשנה מדברת על גר תושב שהרג גר תושב בשוגג 'בדרך ירידה' (= עיין לעיל בתחילת הפרק דף ז'). מכיון שישראל שהרג את חברו בשוגג בדרך ירידה גולה, גם גר תושב גולה. אבל הברייתא מדברת על גר תושב שהרג גר תושב בשוגג 'בדרך עלייה'. ומכיון שבכזה מקרה ישראל פטור מגלות, גר תושב נהרג.

אמר ליה רבא: וכי אין כאן קל וחומר שגר תושב לא יהרג בדרך עלייה? והיינו, אם בדרך ירידה שישראל גולה, גם לגר תושב מספיקה גלות. וכי האם בדרך עלייה שישראל פטור מגלות, הגר תושב יהרג?

אלא אמר רבא באומר מותר: הברייתא מדברת בגר תושב שהרג גר תושב בכונה, אלא שהוא סבר שמותר להרוג. בכזה מקרה הגר תושב לא גולה אלא נהרג (כי רבא סובר שהוא קרוב למזיד כדלהלן).

אמר ליה אביי: הרי 'אומר מותר' נחשב כאנוס! ורבא עונה לאביי שלשיטתו הוא 'קרוב למזיד' כי היה מוטל עליו ללמוד שאסור להרוג.

ואזדו לטעמייהו: רב חסדא ורבא שתירצו כל אחד תירוץ אחר ליישב את הברייתא, הולכים לשיטתם האם 'אומר מותר' נחשב אנוס או קרוב למזיד.

דאיתמר כסבור בהמה: גר תושב שזרק חץ על גוף, הוא חשב שזהו גוף של בהמה והתברר בסוף שהיה זה גוף של אדם, והוא מת. וכן אם הוא סבר שעומד שם גוי והרגו, והתברר שזה היה גר תושב. **לדעת רבא** הוא חייב מיתה. כי הוא נחשב כמו 'אומר מותר', משום שהיה עליו לעיין ולבדוק שעומדת שם באמת בהמה או גוי, והוא לא בדק וסבר שמותר לו לזרוק את החץ. ולשיטתו של רבא אומר מותר חייב. **ורב חסדא חולק.**

איתיביה רבא לרב חסדא: הקב"ה אמר לאבימלך שהוא חייב מיתה בגלל שלקח את שרה. והרי אבימלך חשב שהיא אחות של אברהם, והרי זה כ'אומר מותר'. ולשיטת רב חסדא שאומר מותר פטור, מדוע הוא חייב מיתה?

רב חסדא מתרץ: לא, **בידי שמים וכו'**: אין הכוונה שהוא חייב מיתה בבית דין, אלא בדיני שמים. ורב חסדא מביא לכך דיוק מהפסוק. לאחר שאבימלך טען שהוא לא ידע שהיא אשת איש, ה' ענה לו שאכן "גם אָנְכִי יִדְעֵתִי כִּי בְתָם לְכַבֵּךָ עֲשִׂיתָ זֹאת וְאֶחָשֶׁךָ גַּם אָנְכִי אוֹתָךְ מִחֲטֹו לִי". החטא הוא רק לה' כי הוא חייב רק בדיני שמים.

רבא משיב: ולטעמין **וחטאתי לאלהים וכו'**: ולשיטתך, מה שאמר יוסף לאשת פוטיפר שאם הוא ישמע לה "וחטאתי לאלוקים" האם הוא התכוין שהוא יענש רק בידי שמים ולא בידי אדם? והרי הוא ידע שהיא אשת איש ואם כן הוא יהיה חייב מיתה בבית דין! אלא בהכרח כוונתו שהוא יחטא לאלוקים ודינו יהא מסור לבית דין להענישו. ואם כן גם מה שאמר ה' לאבימלך שהוא עצר אותו "מחטוא לִי", הכוונה שהוא יחטא לה' ודינו יהא מסור לבית דין. והיינו כי האומר מותר חייב.

איתיביה אביי לרבא - "הגוי גם צדיק תהרוג?": משמע שה' הסכים לטענה הזו של אבימלך שהוא נחשב צדיק. מוכח שהאומר מותר אנוס הוא.

רבא עונה: **התם כדקא מהדרי עלויה**: ה' לא קיבל את דבריו אלא אמר לו **וְעֵתָה הָשֵׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא**. ולכאורה האם רק אשת נביא צריך להחזירה לבעלה, ואילו אשה של סתם אדם לא? אלא הביאור בדבר כמו שאמר ר' שמואל בר נחמני שהפסוק מתחלק לשניים. א. "ועתה השב אשת האיש" בכל מקרה. ב. ועל מה שאמרת "הגוי גם צדיק תהרוג? הלא הוא אמר לי אחותי היא וגו'", התשובה - אברהם הוא 'נביא' כלומר הוא חכם ונבון והוא למד מהשאלות שלך שהוא צריך להסתיר את העובדה ששרה היא אשתו.

ומכאן לומדים שבן נח נהרג על כך שהיה לו ללמוד ולא למד. כי אבימלך היה צריך ללמוד דרך ארץ לא לשאול אורח שבא לעיר על האשה שבאה איתו.

משנה: השונא אינו גולה: יש שלוש דעות בשונא שהרג בשגגה את השנאוי לו. לדעת ת"ק אינו גולה. לדעת רבי יוסי הוא נהרג, מפני שזה נחשב שהתרו בו שלא יהרוג אותו והוא עבר על ההתראה. והיינו שברור לנו שהוא הרג אותו בכוונה. לדעת רבי שמעון אם ניתן לומר על צורת ההריגה שהוא עשה אותה בכוונה הוא לא גולה, כי אנו חושדים בו שעשה זאת בכוונה (אמנם לא הורגים אותו). אבל אם צורת ההריגה היא כזו שלא ניתן לומר שעשה זאת בכוונה הוא גולה.

גמרא: ת"ר בלא ראות וכו': הגמרא מבארת את המחלוקת של רבי יהודה ורבי מאיר האם סומא גולה. המחלוקת היא האם הפסוק שנאמר ברוצח בשגגה "או כָּכֵל אָכַן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוּת" בא למעט סומא או לרבות סומא. לדעת רבי יהודה נאמר ברוצח בשגגה "וְאֲשֶׁר יָבֵא אֶת רַעְוֵהוּ בִיעָר לְחֹטֵב עֵצִים" כל מי שיבוא אפילו סומא חייב גלות, ועל כך בא הפסוק הנ"ל "בלא ראות" למעט סומא. כי דוקא מי שכאן לא ראה והרג בשגגה חייב גלות, ואילו סומא שאף פעם לא ראה פטור מגלות.

לדעת רבי מאיר יש עוד פסוק שממעט סומא "אֲשֶׁר יִבֶּה אֶת רַעְוֵהוּ בְּבָלִי דַעַת". דוקא אדם שיכול לדעת וכאן הוא הרג בלי לשים לב, ולא סומא שאינו יכול לדעת אף פעם. ומכיון שיש לנו שני מיעוטים, יש לנו כלל שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ואם כן אנו מרבים גם סומא שגולה.

אבל רבי יהודה סובר שהפסוק "בבלי דעת" אינו ממעט סומא, אלא מתכוין להרוג בהמה והרג אדם וכדומה, כמבואר בגמרא לעיל דף ז',ב.

*

למדנו במשנה - ר' יוסי אומר השונא נהרג כו': כי הוא כמותרה ועומד.

קושיא: והא לא אתרו ביה! תירוץ: מתניתין רבי יוסי בר יהודה היא: הסובר שתלמיד חכם אינו צריך התראה, ואם הרג או חילל שבת חייב מיתה גם בלי התראה. משום שכל הצורך בהתראה כדי שלא יוכל הנאשם לטעון שהוא לא ידע שאסור לעשות זאת, ולכן תלמיד חכם שיודע שאסור אינו צריך התראה. ולפי זה גם שונא אינו צריך התראה, כי כל ההתראה כדי שלא יוכל לטעון שהרג בלי כוונה, ומכיון שהוא שונא ברור שהוא הרג בכוונה. (והיינו שמדובר בתלמיד חכם שונא, שאז הוא גם יודע שאסור להרוג והוא גם עושה בכוונה. ריטב"א).

למדנו במשנה - רבי שמעון אומר יש שונא גולה וכו':

תניא כיצד אמר רבי שמעון וכו': אם הרוצח שלשל חבית למטה, ונפסק החבל ונקרע, ונפלה החבית על השנאוי והרגה אותו, הרוצח גולה כי הוא ודאי לא עשה זאת בכוונה. אבל אם החבל נשמט מהידיים שלו והחבית נפלה, הוא לא גולה, כי יש לחשוש שהוא עשה זאת בכוונה.

קושיא: והתניא ר' שמעון אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מחצלו מידו: דוקא כשנשמט הוא גולה אבל כשנפסק אינו גולה, וזה בדיוק הפוך ממה שאמר רבי שמעון בברייתא הקודמת.

תירוץ: נשמט אנשמט לא קשיא הא באוהב הוא בשונא, נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן (כגירסת רש"י): לגבי נשמט - הברייתא הראשונה שאמרה נשמט אינו גולה מדברת בשונא כנ"ל. ואילו הברייתא השניה שאמרה נשמט גולה מדברת באוהב, והוא גולה כי בודאי לא היה עושה בכוונה.

לגבי נפסק - שתי הברייתות נחלקו במחלוקת רבי ורבנן לעיל (דף ז', ב) בפירוש המילים "וְנָשַׁל הַבְּרָזָל מִן הָעֵץ". האם הכוונה שהברזל של הגרזן נשמט מהקת המחזיקה אותו (העשויה מעץ), והברזל הרג את האדם. או שהכוונה שהברזל של הגרזן השיל חתיכה מהעץ כשהיכה בו, והחתיכה עפה והרגה בן אדם. חכמים סוברים כמו הפירוש הראשון, ורבי סובר כמו הפירוש השני.

ממילא, הברייתא הראשונה שאמרה נפסק גולה אפילו בשונא, סוברת כרבנן, והחבית שנפלה והרגה דומה לברזל שנשל מהקת. ואילו הברייתא השניה שאמרה שנפסק אינו גולה, סוברת כרבי שבכזה מקרה אנו גולה.

משנה: עד שלא נבחרו שלש שבארץ ישראל: כל ה-14 שנים הראשונות לאחר שנכנסו לארץ, שבהם כבשו את הארץ וחילקו אותה, ועדיין לא הבדיל יהושע את שלוש ערי המקלט שבארץ, לא היו גם שלוש הערים שבעבר הירדן קולטות את הרוצחים. ורק לאחר שיהושע הבדיל את הערים שבארץ, גם הערים שבעבר הירדן קולטות.

ומכוונות להן דרכים מזו לזו: בית דין סללו דרכים מכל עיר בארץ, אל עיר מקלט. (וכן עשו שילוט המוביל לערי מקלט כמובא לקמן דף י', ב).

ומוסרין להן שני ת"ח: לרוצח היו מוסרים שני תלמדי חכמים שילוו אותו לעיר מקלט, כדי שאם גואל הדם ימצא אותו בדרך, הם ישכנעו אותו שלא יהרוג אותו כי הוא הרב בשגגה.

רבי מאיר אומר (אף) הוא מדבר ע"י עצמו: הרוצח בעצמו משכנע את גואל הדם שלא יהרוג אותו.

רבי יוסי בר יהודה אומר בתחלה וכו': כל מי שרצח הולך דבר ראשון לעיר מקלט, בין אם הוא רצח בשוגג ובין במזיד. לאחר מכן בית דין לוקחים אותו למשפט, ופוסקים האם הוא חייב מיתה, או שהוא פטור מגלות, או שהוא חייב גלות (ואז הם מחזירים אותו בחזרה לעיר מקלט).

גמרא: ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם: שלושת הערים שבארץ היו מכוונות מול שלושת הערים שבעבר הירדן, זו כנגד זו.